

ACC. N:R M. 14808: 1-18.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Landskap: *Småland* Upptecknare: *Lingal Johansson, Värnamo*
Härad: *Östbo* Berättare: *olika personer; se uppt. bladens
baksida!*
Socken: *Kryele* Berättarens yrke: _____
Uppteckningsår: *1959* Född år _____ i _____

*Kär den nya tiden kom till bygden. s. 1-18.
(tekn. sid. 6-10.)*

Lu F 73

Skriv endast på denna sida.

Svar på frågelista L. U. F. 73. (omarb. av L. U. F. 59)
"Kär den nya tiden kom till bygden."
Med fullt fog kan sägas att den nya
tiden kom till bygden i och med järn-
vägarnas tillkomst. Halmstad-Kärsjö
järnväg, byggd 1877, med station i Värnamo
och Klefskult. Skåne - Småland¹⁸⁹⁸ med stationer
i Värnamo och Örnåsa. Borås - Alvesta 1900
med station i Värnamo. Före dessa järnvägar
tillkomst var befolkningen inom orten
att pr. hästskjuts till största delen sälja
och köpa, antingen i Jönköping, belägen
7 mil från Värnamo, eller och vid Lam-
skults järnvägsstation vid stambanan belägen
4 1/2 mil från Värnamo. Det vanligaste var att
man körde med hästskjuts till Jönköping
och sålde f. ex. svinsroppar (skällingor) där

Man fick mera betalt för dem i Jönköping
än i Värnamo, och så kunde man billigare
där än i Värnamo köpa till hemlats, mjöl, gryn
salt kaffe m. m. Öven asptackar köide man
från Fryele, till tändsticksfabriken i Jönköping.
Den första handelsboden i Fryele s. r. upprättades
1865 i Fryele kyrkby av en handlande Carl Gustavson
och där kunde man köpa specerier, järnvaror
tyger m. m. och undslapp sålunda att färdas
långväga och handla. Lantmannaförening
bildades i Värnamo år 1908. och där kunde
föreningens medlemmar köpa t. ex. konstgöding
kalk utvädrespannmål m. m. järnvägarna
bidrog kraftigt till jordbrukets förbättrande.
man kunde rekvirera hem kalk och andra
jordförbättringsmedel och hämta dem vid
järnvägstationen. Lantbruksmöten och

utställningar, Lantmannaskolan på Hindre-
kind i Värnamo s:n på 1890-talet och några år
fram på 1900-talet, "Jordbruksaposteln" Räsjös
föredrag i jordbruksfrågor, tidningar och
jordbrukstillvalur, allt detta bidrog till
att man började bruka jorden bättre än
förr. Genom utträdsföreningar och väst-
förädlingsanstalter (ex: i Svalöv) kunde
man köpa bättre utträde och på så sätt få
bättre skördar. Genom att lantbrukaren
kunde skapa sig bättre jordbruksredskap
blev också jordbruket bättre skött. Före 1850
fanns inga plogar inom arten, man körde i
jorden med arder. På 1850-talets slut var det
en och annan smed på landet som förmåtte
sig på att smida plogar med vändhjul.
Senare kommo de vid järnbruket tillverkade

3.

stålplögararna i bruk, Vid herrgårdarna hade man sådana stålplögar på 1860-Talet, det dröjde dock till fram på 1880-Talet innan bönderna allmänt skaffade sig stålplögar. Länngsmaskin, s.k. bredningsmaskin som ej myllade utvädet (av Överums bruk fabrikat) hade man på herrgårdarna ¹⁸⁷⁰ Bredningsmaskin med myllande bollar vid tiden omkring senaste skiltskiftet på herrgårdar, hos bönderna ett par årtionden senare, nu (1959) allmänt Slåtermaskin på herrgårdarna på 1870-Talet allmänt av bönderna ett par årtionden senare. Anläggare på slåtermaskin för skörd av säd böjda användas vid herrgårdar vid tiden för senaste skiltskiftet, och hos de mindre jordbrukarna 1920-Talet. Självbindande skördemaskiner på herrgårdar 1920-Tal hos mindre jordbrukare 1940-Talet.

Stor besparing av arbetskraft vanns genom användande av skördemaskinerna.

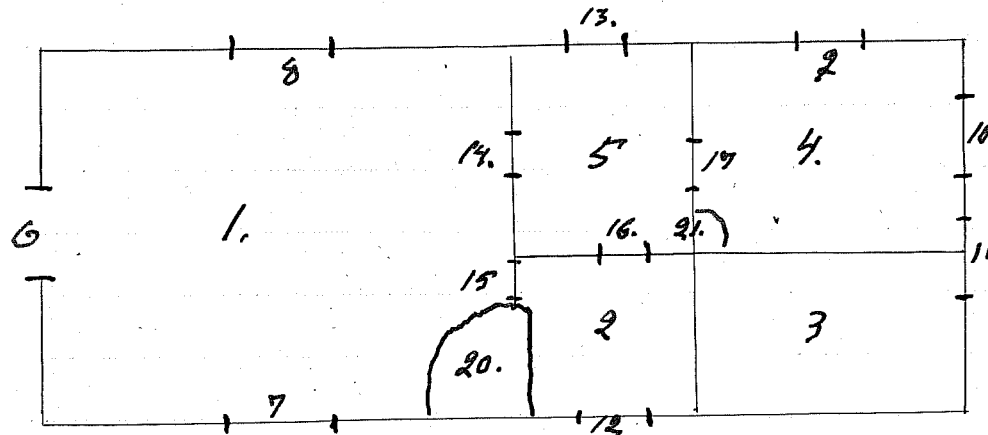
På 1850-60-talen skördade säden och slåttervallarna med lis behövdes det 1 man och en kvinna, att avberga $\frac{3}{4}$ tunnland råg, pr. dag, med handskära ända till 8-9 personer för samma arbete och tid. Med skördemaskin kunde sådant arbete vara undanstökat på någon timme. Vid slåtter med lis var det vanligaste beläget vid herrgårdarna: 1 man skulle avberga 1 tunnland pr. dag. 1 kvinna skulle räfra (med handräfra) efter 2 man. Teckningen sid. 6 visar plan å stugubyggnad byggd på 1830-talet. Byggnaden är i två våningar med lisadan rumindelning i läda.

Byggnaderna inom orten voro vid denna tid sådana. På 1850-60-talen ändrades byggnadstypen

5. Till 2 rum istället för endast storstuga.

M. 14808:6.

Landskap: Småland Berättare: Uppgifterna upptecknarens
 Härad: Östbo Berättarens yrke: f.d. Lantbrukare
 Socken: Fryele Berättarens adress: _____
 Uppteckningsår: 1959 Född år 1885 i Bygget, Fryele s:n
 Upptecknare: Fingal Johansson Thure - Sällbergsg. 4. Värnamo 2

Plan av stuga, byggd på 1830-talet.

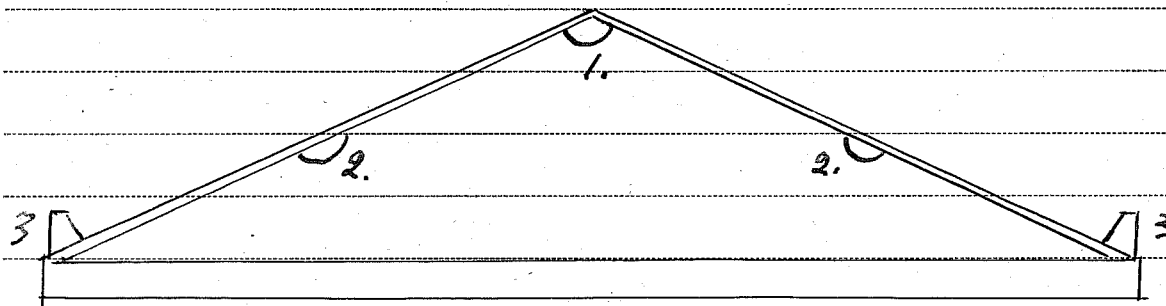
Bygget, Fryele sn.

1: storstuga. 2: kök. 3: skafferiet. 4: kammare
 5: förestuga. 6-12: fönster. 14-17: dörrar
 20-21: spirar.

6.

Ifyll ovanstående uppgifter! Skriv uppteckningen endast på den linjerade sidan

Man anser det vara mera praktiskt med 2 st. mindre rum än ett stort dito. Byggnaden står ännu kvar och är bebodd. Något moderniserad på senare åren (centralvärme, el-ljus m.m.). Byggnaderna voro uppförda av cirka 14 cm. tjockt liggande timmer, med omkr. 15 cm. långa ytterkrutar. Här nedan några exempel på takstolarnas konstruktion i äldre byggnader.

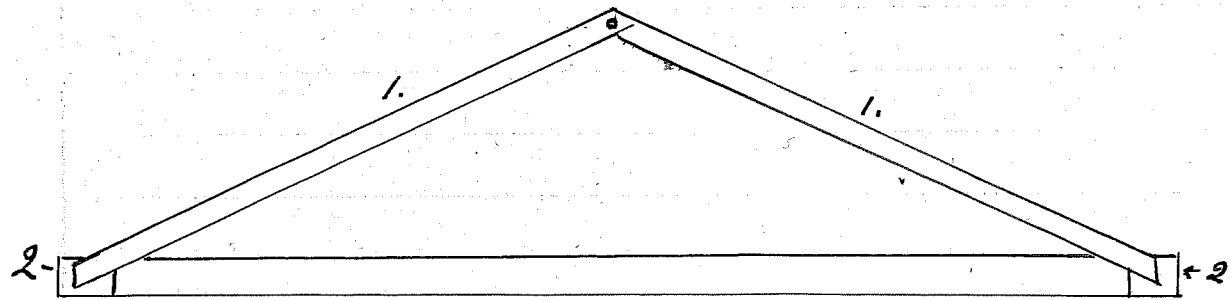

1 = ryggsås 2 = stödsåsar. 3 = mullåsar. 4 = s.k. läkt av trindåsar. s.k. spänn användes ej, ryggs- och stödsåsar hindrade trindåsarna att brytas av.

7 mullåsarna hindrade naver och Torr att äras ner.

Landskap: Småland. Berättare: Teckning o. uppgifter
 Härad: Östbo. Berättarens yrke: är upptecknaren
 Socken: Fryele. Berättarens adress: _____
 Uppteckningsår: 1959. Född år 1885 i Bygget, Fryele s:n.
 Upptecknare: Fingal Johansson. Thure - Sällborgsg. 4. Värnamo 2

Takstol från 1870-80-talen

1 = spänn. 2 = väggband. 3 = gavelband.

M. 14808:9.

Landskap: *Småland*

Berättare: *Teckning o. uppgifter*

Härad: *Östbo*

Berättarens yrke: *av upptecknaren*

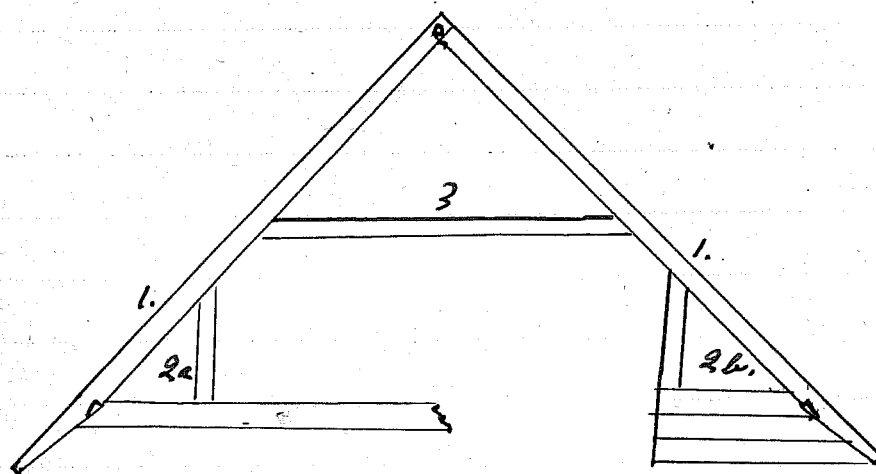
Socken: *Fryele*

Berättarens adress:

Uppteckningsår: *1959*

Född år *1885* i *Bygget, Fryele s:n.*

Upptecknare: *Fingal Johansson. Thure-Gällbergsg. 4. Värnamo 2*

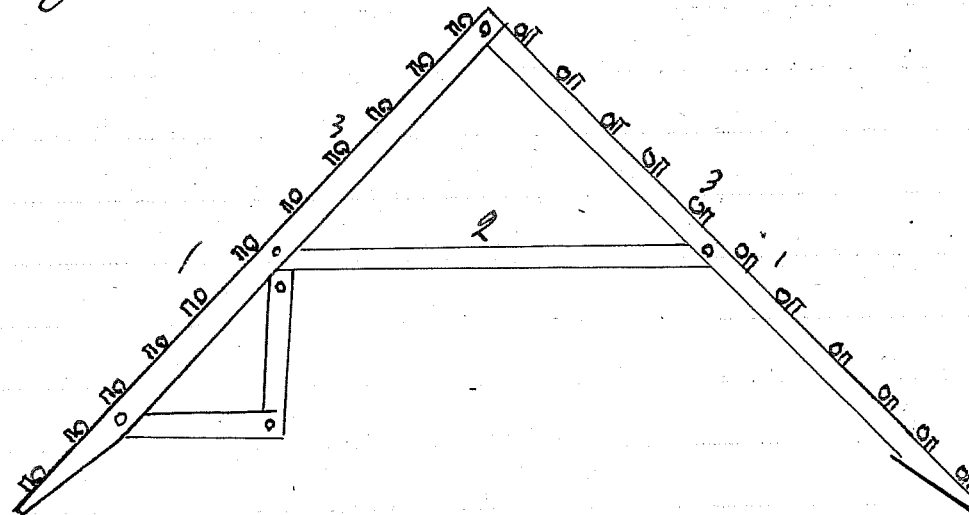
Takstol från 1870-talet på ladugård.

1 = spänn. 2 = bockhuvud. 3. kantbjälke.

På gavlarna användes bockhuvud 2a. och inuti
huset limrade man upp mellanvägg som 2b.
till stöd åt spännan.

Ifyll ovanstående uppgifter! Skriv uppteckningen endast på den linjerade sidan

Landskap: Småland. Berättare: Teckning o. uppgifter av
 Härad: Östbo Berättarens yrke: upptecknaren
 Socken: Fryele Berättarens adress: _____
 Uppteckningsår: 1959 Född år 1885 i Bygget, Fryele s:n
 Upptecknare: Fingal Johansson. Thure-Sällbergsg. 4. Värnamo 2

Takstol på ladugård från 1900 talets början
 1 = spänn. 2 = kantbjälke. 3 = buråra
 Ladugårdens täcktes med halv, eller spån.
 Gällan med tegel. Numera med eternit eller plåt.

10.

Ifyll ovanstående uppgifter! Skriv uppteckningen endast på den linjade sidan

I början av 1900-talet föste man undan
de gamla av bygdesnickare förfärdigade
och stiliga möblerna såsom byråskåp, stolar,
byråar m.m. och köpte fabriksförfärdigade
möbler. Det fanns i Värnamo sedan 1892 en
stol- och möbelfabrik och denna fabriks
alster gingo i rikt mått ut i byggena.

Vid en av min, år 1949 företagen renovering
av den å sid. 5 omnämnda gamla stugan i
Bygget fann jag närmast timmerväggen
handmalade Tapeter. (Dessa insändes till
Nord. museet i Stockholm) De Tapeter som efter
följde de handmalade voro tryckta.

Angående kalsaren kan sägas att de i stort sett
sällan förekommer numera. På t.ex. 1870-
talet hade man oftast i symmetri vid jul-
eier nyår storkalas då hela bygdegårds män

med kvinnor och barn, samt släktingar
voro inbjudna. Har hört berättas om ett sådant
storkalas från nämnda tid, där 100 personer
voro gäster, då det bl.a. åt gick 11 1/2 kalv
(pund) lutfisk, samt 1 skäppa malt av
vilket man bryggt dricka. Sådana kalas
förekomma inte nu. Första gången det
förekom inom socknen att man förlade
begravningsmiddag var 1927 enl. vad meddelas
minns. Bruket förr var att man till be-
gravningsmiddagen skulle medföra s.k. pärning
såsom ostkakor, sötost, sovel, bröd, smör m.m.
sådant förekommer inte nu. Kauligen är
i Ljudningskortet en anteckning om att
pärning undanbedes. Tidningen som
lästes i orten på 1850-talet var den i Jönköping.
Tryckta "Jönköpings-bladet." Senare blev

det Tidning i Värnamo på 1870-tal tryckt i an-
ord. Smålands-portens rektors skola var på 1870-talet
spridd inom orten, m. fl. Med lekstämman var
det blott beställt före rektors skola, det var ont
om pengar, men så fram på 1900-talet började
25-öres böckerna bli tillgängliga och sär-
skilt ungdomen blevo ivriga romanläsare.
Inom väckelserörelserna ansågs det på den
tiden vara orätt eller syndigt att läsa roman-
er, men den uppfattningen har senare blivit
ändrad. Ungdomen av idag skaffar sig
såväl roman- som annan litteratur, och
länbibliotek finnes inom varje socken,
och de besöka och i ökad omfattning folk-
högskolor och lantmannaskolor.
Förut trodde man bergfäst på berättelser
om väcken, Tomtar, Troll och andra över-

naturliga väsen och händelser, numera
drar ungdomen på smilbandet, om någon
äldre drar en historia om spöken troll-
eller Tomtar. För sjöng man mera än nu.
Skrivaren minns hur han med näje lyssnade
till sin gamla farmor Kristina Skoldmo
född 1811 död 1895 huruom hon kunde sitta
vid sin spinnrock och sjunga psalmer,
men även gamla folkvisor. Ex. "Jungfrun
hon skulle sig åt allsångens gå." m. fl.
Skrivna visböcker hade man sällan.
Allan lärde efter de som sjöng, text och melo-
di. Då "Eckseräpajjkana" kommo hem efter
mätarna på Skillingaryds övningsplats
kunde man få höra av den en och annan
soldatsång, men också andra visor som
14 stundon kunde ha en grovtonig eller

rent av oanständig karaktär.

Fotoalbum, Vyportalbum och Poerialbum
voro ganska populära under 1900-talets
första decennium. Flickorna tyckte bra
om en, om man kunde plita ihop en
eller ett par verser poesi i deras album.
Det kunde ju tänkas att flickan kunde
använda ett sådant rim, då hon sände sin vän
ett vyport nästa gång.

Fråga om förändringar i de kyrkliga vanorna
kan nämnas att högmässogudstjänsterna
äro blent besökta. Fryele s:n är omk. av 1 mils
ytinnehåll. Kyrkan belägen i socknens
västra del, omkr. 1 km. från Kärnemo sockens
ästra gräns varför det finns fryelebo som
har omkr. 9 km. till sin församlings kyrka,
men det finns inom socknen 8 st. missionshus

samt i ett par hem. Tillfälliga samlingsställen
där ofta möten hållas för dem, som vill lyssna
till Guds ords förkunne. Väckerörelserna
har inom socknen spelat stor roll.
Men i allmänhet låter föräldrarna bota
döpa och konfirmera sina barn, undan-
tagandes pingstrännerna. Vigsel av brudpar
förekommer oftast i kyrkan för dem som
så önska, ej i prästgården. Husförhör
hålls varje höst i socknens respektive byar,
men något s. k. förhör angående invånarnas
kristendomskunskap förekommer ^{icke} som för.
angående gästgiveriet. End. en anteckning
av en för flera år sedan avlidn fotograf
J. B. Kindblom var här gästgivararegård i ett
hus som på 1630-talet var skänkt till
samhället av Drottning Kristina.

Gästgiverier- och skjuterstationer blera av mindre betydelse genom järnvägarnas tillkomst men gästgiveri- och skjuterkyldigheten uppehöll till för något tiotal år sedan.

Postgången var dåligt ordnad. I Fryele kyrkby fanns poststation, en brevhärare hämtade posten vid Hälle järnvägsstation och bar den till Fryele sedan fingo fryeleborna hämta sin post där, somliga hade omkr. 9 km. dit. I somliga byar hämtade invånarna i tur och ordning åt varandra och gingo omkring i byns stugor och delade ut posten. Brevhärare avlönade av postverket blev det för Fryele sockens norra del vid tiden omkr. 1910. och för sockens södra del 1920.

Angående emigration: Enl. Fryele kyrkoböcker utvandrade från Fryele s:n åren

1879-1912 till U. S. A. 94 personer, samt en mission-
ärsfamilj till Afrika. Av de som reste till U. S. A.
kommo en del åter till Sverige efter kortare eller
längre tid. De köpte vanl. sig. landbruk för
de medel de förvärvat i främmande land.
Andra åter hörde man aldrig av, det var
troligen de som det inte gått så bra för i det
nya landet. Tre män som jag i min ungdom
kände reste till Tyskland. Två av dessa som
rymlingar. De voro inblandade i ett slagsmål
där en person blev ihjälslagen, och de publicade
efterräkningar. De kommo åter sedan den
skuldige till råpet dömts, och köpte sig
landbruk inom socknen.